

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ АГРАР УНИВЕРСИТЕТИ

Қўлёзма ҳуқукида

УДК:634.333:339

РОЗИҚОВ ЖАҲОНГИР МУСТАҚИМ ЎГЛИ

**“МЕВА-САБЗАВОТЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИ БОШҚАРИШНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ”**

(Бухоро вилояти мева-сабзавотчилик кластерлари мисолида)

08.00.13 – “Менежмент” ихтисослиги бўйича

Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини
олиш учун тайёрланган
ДИССЕРТАЦИЯ

Илмий раҳбар: и.ф.н., доцент Р.Ҳакимов

Тошкент шаҳри – 2023 йил

МУНДАРИЖА

КИРИШ.....	3
I боб МЕВА-САБЗАВОТЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИ	
 БОШҚАРИШНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ	
 АСОСЛАРИ.....	14
1.1-§. Мева-сабзавотчилик кластерларини ривожлантиришнинг илмий-назарий асослари.....	14
1.2-§. Мева-сабзавотчилик кластерларини бошқаришнинг ташкилий-ҳуқуқий асослари.....	28
1.3-§. Мева-сабзавотчилик кластерларини ташкилий-иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари ва уларни ҳисоблаш усуллари.....	43
I боб бўйича хулосалар.....	53
II боб МЕВА-САБЗАВОТЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИ	
 ТАШКИЛИЙ-ИҚТИСОДИЙ АСОСЛАРИ ВА	
 БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИНГ ҲОЗИРГИ ҲОЛАТИ....	55
2.1-§. Мева-сабзавот ишлаб чиқариш ҳажмлари ва соҳада амалга оширилаётган таркибий-миқдорий ўзгаришлар динамикаси.....	55
2.2-§. Мева-сабзавотчилик кластерларини бошқарув механизмининг ҳозирги ҳолати.....	69
2.3-§. Мева-сабзавотчилик кластерларини бошқаришнинг хорижий тажрибалар таҳлили.....	85
II боб бўйича хулосалар.....	106
III боб МЕВА-САБЗАВОТЧИЛИК КЛАСТЕРЛАРИНИ	
 БОШҚАРИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	109
3.1-§. Мева-сабзавотчилик кластерларини ривожлантириш ва бошқарув механизмини бозор тамойилларига мослаш йўллари.....	109
3.2-§. Мева-сабзавотчилик кластерларини бошқаришнинг ташкилий механизмини такомиллаштириш.....	120
3.3-§. Мева-сабзавотчилик кластерларининг бошқариш механизмини ривожлантириш истикболлари.....	133
III боб бўйича хулосалар.....	150
ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР.....	153
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....	158
ИЛОВАЛАР.....	168

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда озиқ-овқат маҳсулотларига талабнинг ошиб бориши шароитида аҳолини қишлоқ хўжалик маҳсулотлари, жумладан, мева-сабзавот маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини қондириш мақсадида кластер усулида мева-сабзавот маҳсулотларини етиштириш кенг йўлга қўйилмоқда. Турли объектив ва субъектив омиллар таъсирида мева-сабзавот маҳсулотларини етиштириш мураккаблашаётганлиги, глобал табиий-иқлим ўзгариши, Covid-19 пандемиясининг дунё бўйича кенг тарқалиши барча соҳалар сингари мева-сабзавот етиштирувчи хўжаликларда ва уларни бошқаришда муаммоли вазиятларнинг юзага келишига олиб келмоқда. “Дунё бўйича 2021 йилда мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш натижасида жаҳон бозорида 290 миллиард долларга баҳоланди. ФАО мутахассислари маълумотига кўра яқин келажакда «хавфсиз истеъмол маҳсулотлари ишлаб чиқариш танқислиги кузатилиши» таъкидланган”¹. Ривожланган мамлакатларда мева-сабзавот маҳсулотлари етиштиришда ихтисослашган кластерлар усулидан фойдаланиш орқали тармоқни ривожлантириш, замонавий ресурстежамкор технологияларни қўллаш ҳамда замонавий бошқарув тизимини жорий этишга кенг эътибор қаратилмоқда.

Жаҳонда турли экологик инқирозлар ва техноген сабабларга кўра кўплаб ривожланган мамлакатларда мева-сабзавот ишлаб чиқариш улушининг кескин камайиб бориши шароитида мазкур муаммоларни ўрганишга қаратилган илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Мева-сабзавот маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш, экологик тоза, сифатли маҳсулотларини етиштиришда инновацион технологиялардан фойдаланиш, мева-сабзавотчилик кластерлари фаолиятини самарали ташкил этиш, рақамли платформа ва технологияларни жорий этиш, мазкур фаолиятни бошқариш самарадорлигини баҳолаш услубиётини такомиллаштириш бу борадаги устувор илмий-тадқиқот йўналишларидан ҳисобланади.

¹ <https://www.fao.org/documents/card/en/c/cb4477en/>

Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий тараққиёт ҳамда аҳоли турмуш фаровонлигини таъминлашда аҳолини арзон ва сифатли қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига бўлган талабини узлуксиз ва кафолатли таъминлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу борада амалга оширилаётган жадал аграр-иқтисодий ислохотлар шароитида аҳолини озиқ-овқат билан таъминлаш муаммосини ҳал этишда мева-сабзавотчилик кластерларини ривожлантириш ва бошқариш устувор вазифага айланмоқда. «Қишлоқ хўжалигидаги ислохотлардан мақсад – иқтисодий фойда кўриш билан бирга, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, халқ фаровонлигини оширишдан иборат»². Бугунги кунда республикада мева-сабзавотчилик кластерларини ташкил этиш соҳани янги ривожланиш босқичига олиб чиқувчи омил сифатида эътироф этиш ҳамда замонавий технологияларни жорий этиш ва уларни самарали бошқариш йўналишида илмий-тадқиқот ишларини амалга ошириш бугунги кундаги долзарб масалалардан ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 мартдаги ПФ-5388-сон «Ўзбекистон Республикасида мева-сабзавотчиликни жадал ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги фармони, 2019 йил 14 мартдаги ПҚ-4239-сон «Мева-сабзавотчилик соҳасида қишлоқ хўжалиги кооперациясини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида», 2019 йил 11 декабрдаги ПҚ-4549-сон «Мева-сабзавотчилик ва узумчилик тармоғини янада ривожлантириш, соҳада қўшилган қиймат занжирини яратишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида», 2020 йил 28 январдаги ПҚ-4575-сон «Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясида белгиланган вазифаларни 2020 йилда амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 14 июндаги 500-сон «Бухоро вилоятида замонавий агрокластер ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида», 2020 йил 19 февралдаги 102-сон

²Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2018 йил 28 декабрь. “Халқ сўзи” газетаси 2018 йил 29-декабрь № 271-272 (7229-7230)